

Birlikte Düşünmek ve Büyüme: *Burası Radyo Şarampol'de Bitkiler ve İnsanlar**

Thinking and Growing Together: Plants and Humans in *Burası Radyo Şarampol*

Sevgin Özer

Araştırma Görevlisi, Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0002-3282-4915, E-Mail: sevginozer@gmail.com

Öz

Şükran Yiğit'in edebî metinlerinde kendini ve dünyayı keşfetmek, büyüme, arkadaşlık, yolculuk ve hafıza öne çıkan izleklerdendir. Bununla birlikte, yazarın metinlerinde insanlar kadar insan olmayan canlılar da anlatı yapısına katkı sağlar. Dolayısıyla söz konusu izleklerin gelişimini incelerken insanlar ve insan olmayanlar arasındaki ilişkiyi dikkate almak işlevseldir. Yiğit'in 2020 yılında yayımlanan *Burası Radyo Şarampol* romanı, Filiz'in yaşamını, karakterin bakış açısından hem bireyin geçmişindeki hem de Türkiye'nin toplumsal tarihindeki dönüm noktalarına vurgu yaparak anlatır. Bu çalışma romanı, ekolojistik perspektiften inceleyerek romanın insanlar ve bitkiler arasındaki ilişkiyi insan-merkezci olmayan bir şekilde ele aldığı göstermeye çalışır. Roman, bitkileri sadece birer arka plan figürü ya da insanlar için bir çeşit enerji kaynağı olarak tasvir etmemiştir. *Burası Radyo Şarampol*'de bitkiler; insanın büyümesindeki kendisini ve dünyayı keşfetmesinde, eviyle, şehirle ve arkadaşlarıyla kurduğu ilişkilerde etkin rol oynar. Bir portakal ağacı romanın ana karakteri Filiz'in ve bir çiçek ve sebze bahçesi Filiz'in arkadaşı Ella'nın kendilerine özel birer dünya kurmalarına ve güçlenmelerine yardımcı olur. Dolayısıyla bitkiler ve insan-bitki etkileşimi, karakterlerin, olay örgüsünün, izleklerin ve feminist eleştirinin gelişimine katkı sağlar. Bu makale, romandaki bitkilerin temsil edilme biçimlerini çözümleyebilmek için Arne Naess'in "derin ekoloji" ve "kendini gerçekleştirme" kavramlarından yararlanmaktadır. Buna ek olarak Michael Marder'in canlılar arasındaki hiyerarşiyi sorgulamasından, önerdiği "bitkisel demokrasi" kavramından, bitkilerin ayırt edici özellikleri hakkında sorduğu felsefî sorulardan yola çıkarak bir tartışma yürütmektedir.

Abstract

Exploring the self and the world, growing up, friendship, journey, and memory are among the major themes in Şükran Yiğit's literary texts. In addition, besides humans, non-humans also contribute to the narrative structure of the author's texts. Therefore, considering the relationship between humans and non-humans is beneficial while examining the development of the mentioned themes. Yiğit's novel, *Burası Radyo Şarampol*, published in 2020, tells the story of Filiz's life from the character's perspective while simultaneously emphasizing the turning points in the character's past and Turkey's social history. This paper tries to show how the novel portrays the relationship between humans and plants in a non-anthropocentric way by examining the novel from an ecocritical perspective. The novel does not describe plants only as background figures or energy sources for humans. In *Burası Radyo Şarampol*, plants play an active role in a person's growth, exploring herself and the world and her relationship with her home, city, and friends. An orange tree helps the protagonist, Filiz, and a vegetable and flower garden helps Filiz's friend, Ella, to construct their personal worlds and to become empowered. Therefore, the plants and the human-plant encounter benefit the development of the characters, plot, themes, and feminist criticism. In order to analyze how the plants are represented in the novel, this paper refers to the concepts of "deep ecology" and "self-realization" by Arne Naess. Moreover, this paper builds an argument by referring to Michael Marder's inquiry on the hierarchy among beings, the concept he proposes, "vegetal democracy", and the philosophical questions he asks about the distinguishing characteristics of plants.

Anahtar Kelimeler

Şükran Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, ekolojisti, bitkiler, derin ekoloji, kendini gerçekleştirme, büyüme

Keywords

Şükran Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, ecocriticism, plants, deep ecology, self-realization, growing

Makale Tarihi

Geliş / Received
01.02.2024

Kabul / Accepted
30.03.2024

Makale Türü

Araştırma Makalesi
Research Article

* Bu makale, 14 Ekim 2022'de Bilkent Üniversitesi'nde düzenlenen *Ekolojisti ve Sürdürülebilirlik Lisansüstü Konferansı*'nda sunulan, "Şükran Yiğit'in *Burası Radyo Şarampol* Romanında Kadın Dayanışması ve Bitkilerin Gücü" başlıklı bildirisinin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir. Konferanstaki verimli tartışmalar için organizatörlere, katılımcılara ve dinleyicilere teşekkür ederim.

© Yazar(lar) / Author(s) | CC BY- 4.0 • Checked by plagiarism software

Bu makale, orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunulması koşuluyla, herhangi bir ortamda sınırsız kullanıma, dağıtım ve çoğaltmaya izin veren Creative Commons Atf Lisansı (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) koşulları altında paylaşılan bir Açık Erişim makalesidir. • This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Giriş

*Ankara, Mon Amour!*¹ (2003), *Bir Akdeniz Kedisinin Hatıraları*² (2004), *Çatıkadı Aşıkları*³ (2008), *Burası Radyo şarampol*⁴ (2020) ve *Bir Kış Yolculuğu*⁵ (2022) olmak üzere yayımlanmış beş kitabı bulunan şükran Yiğit'in metinlerinde yolculuk, arayış, büyüme, kendini keşfetme, arkadaşlık, kız kardeşlik/kadın dayanışması, göç, tanıklık, hafıza, travma ve aşk izlekleri ön plandadır. Yazarın bu edebî metinlerinde, farklı açılardan yeniden ele alınan söz konusu izleklerin yanı sıra, 1960'ların sonundan 1980'lerin başına kadar Türkiye'deki politik atmosferin bireyler üzerindeki etkisi, bir yere ait olmak ya da dünya üzerindeki yerini aramak için verilen mücadele, bununla ilişkili olarak ev, aile ve arkadaşlık kavramları, sokaklarda olmak ama dönüp dolaştıktan sonra gidilecek bir yeri arzulamak, şehirlerle kurulan ya da kurulamayan duygusal ilişki, çatı katları gibi küçük mekânlarda kurulmaya çalışılan büyük, kişisel ve özerk dünyalar özellikle dikkat çeken meselelerdir. Birlikte var olmanın ve yaşamanın imkânlarına dair sorular soran, öneriler sunan, iktidar ilişkilerini sorgulayan, toplumsal ve politik adaletsizliğe eleştiri getiren ve roman kişileri aracılığıyla kişisel mücadele hikâyeleri anlatan metinler kaleme almış olan Yiğit'in edebiyatı, insanın, insan olmayan canlıların ve maddelerin aralarında keskin türsel sınırlar olmadan nasıl birlikte var olabileceklerine dair bir pencere de açar. Dolayısıyla yazarın metinleri ekoeleştirel perspektiften incelenmek için son derece elverişlidir.

Ekoeleştiri, geniş ve aynı zamanda güncel çalışmalarla daha da kapsayıcı olabilecek, disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Bu nedenle edebiyat incelemesine geçmeden önce söz konusu perspektifin Yiğit edebiyatı özelindeki imkânlarına kısaca değinmek faydalı olur. Serpil Oppermann, Türkçe edebiyat metinlerini ekoeleştirel açıdan incelemenin olanaklarına dair öneriler ve örnekler, ayrıca güncel teorik çalışmalara dair değerlendirmeler ve zengin bir kaynakça sunan *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*'ın (2012) girişinde, insan-merkezcilikten (*anthropocentrism*) kurtulmaya çalışmak, insanın insan olmayana (*non-human*) karşı üstün veya çevrenin insan için kaynaklar sunduğu oranda değerli olduğuna dair hatalı ön kabulleri silmek için söz konusu bakış açısının önemine dikkat çeker.⁶ Buna göre ekoeleştiri, disiplinlerarası bir araştırma alanı olmanın; çevreyi, insan-çevre ilişkisini, insan-insan olmayan ilişkisini ve tabii çevre-edebiyat ilişkisini yeniden düşünmek için bir fırsat olmanın ötesinde dönüştürücü bir güç olarak da karşımıza çıkar. Alanın önde gelen araştırmacılarından Serenella Iovino da edebiyatın ve edebiyat eleştirisinin dönüştürücü gücüne, etik tartışmalarının insanlar ve toplumsal yaşamla sınırlı olamayacağına, insan-merkezci olmayan bir hümanizm fikrine, ekolojik kriz döneminde gerek küresel çapta

¹ şükran Yiğit, *Ankara, Mon Amour!* (İstanbul: İletifim Yayınları, 2021).

² şükran Yiğit, *Bir Akdeniz Kedisinin Hatıraları* (İstanbul: İletifim Yayınları, 2021).

³ şükran Yiğit, *Çatıkadı Aşıkları* (İstanbul: İletifim Yayınları, 2022).

⁴ şükran Yiğit, *Burası Radyo şarampol* (İstanbul: İletifim Yayınları, 2022).

⁵ şükran Yiğit, *Bir Kış Yolculuğu* (İstanbul: İletifim Yayınları, 2022).

⁶ Serpil Oppermann, "Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü," *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* içinde, ed. Serpil Oppermann (Ankara: Phoenix, 2012), 9-57.

gerekse yerele özgü meselelere karşı sorumluluk almanın gerekliliğine vurgu yaparken ekoeleştirmenin politik yönünün de altını çizer.⁷ Iovino hem yazarların (ya da genel olarak sanatçıların) hem de eleştirmenlerin kültür-doğa ilişkisine dair insan-merkezci olmayan bir etik farkındalık geliştirmeye katkı sağlayabileceklerini dolayısıyla ekoeleştirmenin edebî metnin (ya da başka bir sanat eserinin) etik duruşunu, dünyayı tüm çeşitliliğiyle ele alma biçimlerini deşifre etmeye yardımcı olabileceğini söyler.⁸ Buna göre Şükran Yiğit'in edebiyatına baktığımızda, bireyi tüm çevresiyle birlikte düşünmeye ve sadece insanlarla değil, insan olmayan canlılarla da özdeşlik kurmaya yönelik anlatı biçimleri geliştirildiğini; insanların özellikle şehir, sokak, ev, bitkiler ve hayvanlarla nasıl etkileşim içinde yaşadıklarına dair sorular üretilmiş olduğunu görürüz. Ayrıca Yiğit'in 2020 yılında yayımlanan, 2021'de Attila İlhan Roman Ödülü'nü alan *Burası Radyo Şarmpol* romanı gerek Oppermann'ın gerekse Iovino'nun değindiği ekoeleştirmenin dönüştürücü gücünü içerir. Bu fikirden yola çıkarak bu makale, *Burası Radyo Şarmpol* romanını ekoeleştirel bir perspektiften incelemeyi, bunun için de bitkilerin temsil edilme biçimlerini, anlatı yapısına katkılarını ve insanlarla olan diyalogunu araştırmayı hedeflemektedir.

Burası Radyo Şarmpol bir büyüme, kendini ve dünyayı keşfetme, kadın dayanışması, göç ve aynı zamanda aşk hikâyesini kapsar. Çok boyutlu bu hikâyedeki tüm katmanları birbirine bağlayan unsur ise bitkilerin roman kişilerinin hayatlarına etkisidir. Romanın ana karakteri ve aynı zamanda anlatıcısı Filiz için doğup büyüdüğü Antalya'nın Şarmpol Mahallesi'ndeki bir portakal ağacı ve Filiz'in arkadaşı Ella'nın, doğduğu yerden uzakta yeni bir hayat kurmaya çalıştığı Berlin'in Kreuzberg semtinde, eski, tozlu bir apartmanın damında yeşerttiği bahçe; bu iki kişinin kendilerini tanıma, büyüme, bir yere ait olma, hatırlama, hayal kurma ve hayalleri için harekete geçme süreçlerinde aktif rol oynar. Dolayısıyla bu yazı, *Burası Radyo Şarmpol*'ün portakal ağacıyla bahçe temsilleri ve bunları insanlarla ilişkilendirme biçimleri aracılığıyla insan-merkezci bir dünya görüşünün alternatifini önerdiğini ileri sürer. Roman, bitkileri insan hayatında pasif bir konuma yerleştirmek veya insanın doğaya hâkim olduğunu varsaymak yerine hem insanların çevre ve özellikle bitkiler üzerindeki etkisini hem de çevrenin ve bitkilerin insanlar üzerindeki etkisini eş zamanlı olarak ele alır. İnsanın büyüme ve kendini gerçekleştirme sürecini bitkilerinkiyle iç içe geçirir.

Bu çalışmada romandaki insan-çevre ilişkisini ve bitkilerin ele alınma biçimini araştırmak için Arne Naess'in önerdiği “derin ekoloji” (*deep ecology*)⁹ ve “kendini gerçekleştirme” (*self-*

⁷ Serenella Iovino, “Ecocriticism and a Non-Anthropocentric Humanism: Reflections on Local Natures and Global Responsibilities,” *Local Natures, Global Responsibilities: Ecocritical Perspectives on the New English Literatures* içinde, ed. Laurenz Volkmann, Nancy Grimm, Ines Detmers ve Katrin Thomson (Amsterdam; New York: Rodopi, 2010), 30-35.

⁸ Serenella Iovino, “Ecocriticism and a Non-Anthropocentric Humanism: Reflections on Local Natures and Global Responsibilities,” 40.

⁹ Arne Naess, “The Basics of the Deep Ecology Movement,” *The Ecology of Wisdom: Writings by Arne Naess* içinde, ed. Alan Drengson ve Bill Devall (Berkeley: Counterpoint, 2008), 105-119.

realization)¹⁰ kavramlarından yararlanılmaktadır. Derin ekoloji; insanın kendisini üstün tür olarak konumlandırmadan çevresine karşı farkındalık sahibi olması ilkesini benimseyen, kendi çıkarını çevreninkinin üstünde tutmadan yaşama pratiklerini içeren bir dünya görüşüne dolayısıyla da aktivizm biçimine karşılık gelmektedir. Bununla ilişkili olarak Naess'in "kendini gerçekleştirme" kavramı da insanın kendisi dışındaki dünyayı, özellikle de insan olmayanları algılama ve tanıma çabasının önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kavramlar sadece edebiyat metnini anlamaya ve anlamlandırmaya değil, metin aracılığıyla ekoloji hakkında düşünmeye de yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, roman hakkındaki tartışmayı geliştirmek için Michael Marder'in *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life*¹¹ [Bitkisel Düşünce: Bitkisel Hayatın Felsefesi] (2013) kitabında insanların bitkilerle karşılaşma ve diyaloga girme imkânlarına dair sorduğu sorulardan ilham alınarak üretilen iki temel sorunun peşinden gidilmektedir: Romandaki portakal ağacı ve bahçe romana nasıl katkı sağlar? Romanın bitkileri "insanın ötekisi" olarak konumlandırmamak adına uyguladığı anlatı yöntemleri nelerdir?

Burası Radyo Şarmpol'de portakal ağacı Antalya'ya özgü bir bitki olarak mekânı tasvir etmenin bir aracı, öte yandan bahçe insanın bir uğraşdır ve her ikisi de besin kaynağı ya da hoş bir manzara olmanın dışında da anlamlar kazanır. Portakal ağacı; ev, aidiyet, sırdaş, umut, hayal, direniş ve yaşam coşkusu kavramlarının taşıyıcısı hâline gelir. Bununla birlikte, Filiz'in portakal ağacıyla, Ella'nın bahçeyle kurduğu ilişki insan-bitki ikili karşıtlığını yeniden üretmek yerine, romanın insan-merkezci bakış açısına bir alternatif sunmasını sağlar. Portakal ağacı tıpkı Filiz gibi 1980 darbesi, göç ve şehirleşmenin yıkıcılığı karşısında benzer bir mağduriyet yaşar. Roman her ne kadar Filiz'in duygu ve düşüncelerine, annesinden ve arkadaşlarından oluşan bir grup kadının dostluğuna odaklansa da insanlar kadar bitkilerin de kendini her şeye kadir sanan insanların güç savaşında gördüğü zarara dikkat çeker. Türkiye'den Berlin'e göçen pek çok kişinin ikametgâhı Kreuzberg'deki bir apartmanın damında yer alan çiçek ve sebze bahçesi ise Ella için yeni, huzurlu ve sadece kendisine ait olan bir mekân olarak hayatın simgesidir. Romanda ne insanlar ne de bitkiler sadece mağdur ya da faildir. Hepsi de her iki konumda bulunabilir. Roman kişilerinin gerek ağaç gerekse bahçeyle ilişkilenme biçimleri, 1980'lerin politik atmosferini ve bunun sadece insanları değil, bitkileri ve tüm çevreyi nasıl etkilediğini de ortaya koyar. Romanda insanların benlikleriyle ve mekânla kurdukları ilişki, bitkilerin varlığına bağlıdır. Ayrıca bu ilişki devlet, toplum ve aile baskısına rağmen kişinin kim olduğunu keşfetmesi, kendini gerçekleştirme ve hayatta kalma mücadelesi içerisinde şekillendiği için romanın politik boyutunu inşa eder. Öte yandan portakal ağacıyla Filiz'in, damdaki bahçeyle Ella'nın kurduğu ilişki birbirinden farklıdır ve bu iki örnek üzerinden romanda bitkiler, mekân ve insan emeği ya da tahribatı arasındaki ilişki iki farklı açıdan işlenir. Bahçenin varlığı Ella'nın özenine, istikrarına ve bu sorumluluğu kendisiyle paylaşacak veya kendisinden devralacak bir dostun varlığına bağlıdır. Şarmpol Mahallesi'ndeki portakal ağacı, o coğrafyada her köşe başında bitiveren, sırf kokusuyla dahi mekânı kendine özgü

¹⁰ Arne Naess, "Self-Realization: An Ecological Approach to Being in the World," *The Ecology of Wisdom: Writings by Arne Naess* içinde, 81-96.

¹¹ Michael Marder, *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life* (New York: Columbia University Press, 2013).

hâle getiren bir ağaçken damdaki bahçe, anılarla ve arzularla seçilip emekle ekilip büyütülmüş tohumlardan oluşan dolayısıyla mekân içinde yeni bir mekân olarak tasarlanan bir yerdir. Her iki durumda da bitkiler, kadın karakterlerin gelişiminde arkadaşlık, hafıza ve göç temalarının şekillenmesinde etkili oldukları için romanın olay örgüsüne ve feminist eleştirel tavrına da doğrudan katkı sağlarlar.

Şarampol Mahallesi'nde Bir Portakal Ağacı

Romanın başında aydınlık, cıvıl cıvıl, sokaklarında çocukların koşturduğu, neredeyse her yere yürüyerek gidip gelmenin mümkün olduğu, Tophane Çay Bahçesi'nde ya da vakit yoksa hemen kapı önünde çay içilerek dinlenen ve düşünülen, ıslak saç diplerindeki deniz tuzunu, elle soyulmuş portakalın nemini hissedebileceğimiz, çocukların her akşam eve birer ikişer ekmek taşıdığı, sokaklarda külahtan tirmis yenilen, ocaktaki kölle kaynadıkça insanın içinin ısındığı bir Şarampol Mahallesi fotoğrafı çıkar karşımıza. Roman boyunca bu capcanlı fotoğraf okura unutturulmaz çünkü bu fotoğraf; henüz 1980 darbesini yaşamamış, babası evi, Mine Abla'sı ülkeyi ve ilk aşkı Ali mahalleyi terk etmemiş, kendisi ise Almanya'ya göç etmemiş on dört yaşındaki Filiz'in mutluluğa en yakın olduğu zamandan bir fotoğraftır. Bu fotoğraf Filiz'in bugünü kurarken geçmişi anması, bugünle karşılaştırması ve vereceği neredeyse tüm kararlar için dayanak noktası olacaktır. Kuşkusuz ki portakal ağacı, bu fotoğrafın önemli bir parçasıdır.

Romanın anlatıcısı, aynı zamanda ana karakteri olan Filiz'dir. Özellikle romanın başlarında Filiz'in mahalle hayatını, ev içindeki ve sokaktaki rutinlerini, arkadaşlıklarını, kaygı ve zevklerini anlatma biçimi, *Ankara, Mon Amour!* romanının ana karakteri ve anlatıcısı Suna'nın üslubunu hatırlatır. Filiz de altı yedi yaşlarındaki Suna da şiddet ve korku dolu politik atmosferden etkilenmekle, kişisel sorunlar yaşamakla birlikte, henüz hayatın başında olmanın verdiği umuttan kaynaklı olarak güzele ve iyiye odaklanır. *Ankara, Mon Amour!*'de Suna dışında iki farklı birinci tekil anlatıcı daha vardır ve böylece küçük bir çocuğun gözünden görünen dünyayı, politik ve kişisel travmaları, farklı konumdaki ve yaştaki kişilerin nasıl deneyimlemiş oldukları da gösterilir. *Burası Radyo Şarampol*'de ise yine işlevsel ancak bu romana özgü bir bakış açısı inşa edilmiştir. Roman Filiz'in hayatının neredeyse kırk yıllık bir zaman dilimini kapsar ve anlatıcı olarak Filiz, hayatını 2019'dan geriye dönüp 1980 yazından başlatarak hikâye eder. Filiz'in önceden bilmediği ancak sonradan duyarak öğrendiği ya da romandaki merak unsurunu sağlamak için gizlenen durum ve olayların aktarıldığı kısımlarda küçük zaman atlamaları olmasının dışında hikâye kronolojik olarak ilerler. Romanda Filiz'in bugünden geçmişe bakışını gördüğümüz için Filiz'in neyi nasıl hatırladığı ve neden özellikle o anlara vurgu yaparak hikâyesini inşa ettiği önem kazanır. Hikâyedeki her bir ayrıntı, Filiz'in kendisini nasıl tanımladığıyla ve neleri önemseydiğiyle ilgilidir.

Romanın ilk bölümü, on dört yaşındaki Filiz'in Mine Abla'sının tutuklanmamak için Almanya'ya kaçmak zorunda kalan solcu sevgilisi Cengiz ile birlikte, Filiz'e haber vermeden gittiği güne kadar geçen süreyi, yani bir yaz tatilini ve lisenin ilk dönemini kapsar. Bu dönemin

başında en yakın arkadaşı Rengin, önce dolmuş şoförüne âşık olup Filiz’i ihmal eder sonra ailesiyle birlikte mahalleden taşınır. Bu dönemin sonunda ise Mine Abla’nın yanı sıra, Filiz’in sadece birkaç aylığına sınıf arkadaşı ve ilk aşkı olan Ali ülkeyi, babası ise başka bir ilişkiye başlayarak evi terk eder. Mine Abla, ayrılık anını kolaylaştırmak için kısa bir seyahate çıktığını söylemiş, Ali kendisine kimseye bir şey söylememesi tembihlendiği için durumunu Filiz’e anlatamamış, Filiz’in babası ise gitmeden önce kızına hiçbir açıklama yapmadığı gibi veda da etmemiştir. Romanın ikinci bölümü ise Filiz’in İstanbul’da üniversiteyi bitirip mühendis olduktan sonra okumak ve çalışmak için Mine Abla’nın yanına, Almanya’ya gittiği günlerden anlatı zamanına, yani 2019’a kadar olan dönemin hikâyesini kapsar. İlk bölümde romanın anlatıcısı olarak Filiz, kendi büyüme hikâyesinin baş rollerinden birine portakal ağacını yerleştirir. İkinci bölümde Filiz’in yeni evi Kreuzberg’deki yeni arkadaşı Ella’nın hayatına girmesiyle birlikte de damdaki bahçe romanın dünyasına dâhil olur. Romanın bu kısa özetinden de anlaşılabilceği gibi, olay örgüsünde yer alan olaylar ya da başka bir deyişle Filiz’in kendi büyüme hikâyesini anlatmak için seçtiği anıların ortak noktası, yitirilenler ama aynı zamanda kavuşulanlardır. Kesinlikle tesadüfi olmayarak adı “Filiz” olarak seçilmiş karakterin tüm kayıplarından sonra kendi iradesiyle ve gücüyle ayakta kalıp yaşamayı öğrenmesiyle bir bitkinin hiç de pasif olmayan büyüme ve çevresini etkileme süreci arasında benzerlik kurulmuştur. Filiz’in, “Hayat başımıza gelen bir şey değildi, biz onun peşinden gidiyorduk.”¹² sözleri, söz konusu ortak mücadeleyi özetleyen çarpıcı bir örnektir.

Romanda portakal ağacının anlam katmanları adım adım geliştirilir ve bu adımlardan ilki, Filiz’in kendi düşüncelerinden ödün vermeyip otoriteye karşı gelmeye, yani hayatla mücadele etmeye ağacın desteğiyle başlamasıdır. Ağaç, Filiz’in babasına ve dolayısıyla baskıya, hayatındaki iktidar figürüne ilk direnişine yardımcı olur. Antalya ve Filiz’in yaşam deneyimi ekseninde düşündüğümüzde Şarampol Mahallesi’ne özgü bir bitki diyebileceğimiz portakal ağacı; onun için huzurlu ve güvenilir bir ev, sırlarının taşıyıcısı, hayallerini emanet ettiği bir varlık hâline gelir. Filiz’in portakal ağacıyla böylesine derin bir bağ kurabilmesini sağlayan ise okuduğu bir roman dolayısıyla kurmacanın kimlik ve dünya inşa etme, ayrıca ön kabulleri ve baskıları yıkma gücü olduğunu fark etmesidir. Üstelik bu kişisel hikâyeye 1970’lerin son yıllarındaki siyasi olayların, devlet-birey çatışmasının eklenmesiyle romandaki politik eleştiri de şekillenmeye başlar. Zira Filiz’in yetişkinliğe doğru attığı adımlarından biri, yegâne kitabını yakılmaktan kurtarmak için yalan söylemesidir. Filizlerin komşusu ve arkadaşı Mine Abla, solcu avukat sevgilisi Cengiz’in evlerindeki kitapların banyo kazanında yakıldığı haberini Filizlere verdiğinde, Filiz hayallerinin de yanmak üzere olduğunu fark eder: “Benim kitaplarım peki? Hani bana yenilerini gönderecekti Cengiz Abi!”¹³ Bu soru romanda, Türkiye tarihinde düşüncelerinden dolayı suçlu ve kanun kaçağı ilan edilen bireylerin deneyiminin, ergenlik çağında ve roman okumaya henüz başlamış birinin gündelik kaygıları aracılığıyla işlenmesini sağlar. Filiz, Cengiz Abi’nin kendisine gönderdiği Maksim Gorki’nin *Ana*¹⁴ (1906) romanını babasının müdahalesinden kurtarmak için arkadaşına verdiğini söyleyerek eril otoriteye karşı gelmiş olur. Yalanının hemen açığa çıkması üzerine kitabı

¹² Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 220.

¹³ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 34.

¹⁴ Maksim Gorki, *Ana*, çev. Ergin Altay (İstanbul: Can Yayınları, 2022).

aldığı gibi yalınayak evden kaçması ve kitabını küçük bir portakal bahçesindeki “bahçenin ortasında, caddeye göre beşinci ağacın”¹⁵ altına, bir naylon torbaya sararak gömmesiyle de portakal ağacı Filiz’in ve romanın dünyasına girer. Bu kitabın Maksim Gorki’nin *Ana*’sı olması, onun Filiz’e Mine Abla’nın solcu sevgilisi Cengiz Abi tarafından hediye edilmesi, *Ana* romanının karakterleri gibi annesi de dokuma fabrikasında çalışan bir işçi olan Filiz’in bu romanı tam da 1980 yazında¹⁶ iki kez okuması ve o yılın sonbaharında “sakıncalı” kitapların, evlerin banyo kazanlarında yakıldığı düşünülürse romandaki portakal ağacı, büyüme ve mücadele kavramları arasındaki ilişki iyice belirginleşir.

Portakal ağacı ve Filiz arasındaki ilişkinin bir diğer boyutu, ağacın Filiz’e özgürce biçimlendirebileceği bir dünya kurma gücü vermesidir. Bu boyut da yine kitapla ve kurmacayla ilişkilidir. Gorki’nin *Ana* romanı, yirminci yüzyıl başında Rusya’daki işçilerin verdikleri hak mücadelesini ve bu yolda çektikleri acıları ele alır. *Ana* ile ilgili Filiz’in dikkatini çekebilecek bir diğer önemli unsur ise romandaki Pavel adlı genç bir işçinin annesinin, işçi sınıfının direnişini anlama ve zamanla bu direnişin içinde aktif olarak yer alma serüvenidir. Ancak kitabın Filiz için anlamı ideolojik boyutundan ziyade kendisine özel, üstelik yeni olmasında yatar: “Yepyenyidi kitap, kapağı bembeyaz, sayfaları tertemizdi, sanki hiç okunmamış gibiydi.”¹⁷ Filiz’in daha önce kendisine ait bir kitabı olmadığı gibi kendisine ait bir odası da olmamıştır. Evin mutfak ve oturma odası olarak kullanılan girişindeki divan, geceleri Filiz’in yatağı hâline gelmektedir.¹⁸ O güne kadar Filiz’in cep fotoromanlar dışında baştan sona okuduğu iki kitaptan biri *Lise 1 Geometri* kitabı, diğeri ise *Bir Genç Kız Yetiştiriyor* (Betty Smith, 1943) romanıdır.¹⁹ *Lise 1 Geometri* kitabı

¹⁵ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 35.

¹⁶ 12 Eylül 1980 günü, Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuştur. Parlamento ve bakanlar kurulunun, ayrıca belediye meclisi ve belediye başkanlarının görevlerine son verilmiştir. Sadece politikacılar değil, politik görüşlerini dile getiren her meslekten yüzlerce insan tutuklanmıştır. Darbeden önceki yıllarda, özellikle 1970’lerin sonunda, sokaklara yayılan siyasi çatışmalar, bunun yanı sıra ekonomik sıkıntılar ve işsizlikten kaynaklanan toplumsal huzursuzluk yoğunlaşmıştır. Ekonomik bunalımın etkisiyle 1950’lerden beri devam etmekte olan büyük şehirlere ve Almanya’ya işçi göçü iyice artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 319-321; 305-309.

¹⁷ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 25.

¹⁸ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 27.

¹⁹ Romanda adı geçen pek çok kitap vardır ve bu kitaplar tesadüfi olarak değil, Filiz’in edebiyatla kurduğu ilişkiyi ve edebiyat metinlerinin onun hayatını nasıl etkilediğini gösteren ipuçlarını içerecek şekilde seçilmiştir. Babasının, kızının *Ana* romanı için verdiği savaşı gördükten sonra ona hediye ettiği iki kitap şunlardır: *Yüz Ünlü Türk Büyüğü* ve *On Küçük Zenci* (Agatha Christie, 1939). Bunların yanı sıra romanda adı geçen ve Filiz’in okuduğu metinler şöyledir: *Orhan Veli’nin Bütün Şiirleri, Hançer ve Lirik* (Metin Demirtaş, 1984), *Karşılığını Bulamamış Sorular* (Haydar Ergülen, 1981), *Kalpsiz Amanda* (Jurek Becker, 1992), *Deniz Kurdu* (Jack London, 1904), Ted Hughes’un ismi belirtilmeyen bir şiir kitabı, *Tutunamayanlar* (Oğuz Atay, 1972), *Tehlikeli Oyunlar* (Oğuz Atay, 1973). Önce Filiz’in ardından Mine Abla’nın okuyup sevdiği *Yalancı Jacob* (Jurek Becker, 1969) ise romandaki portakal ağacının işlevselliği bakımından da önemlidir. Filiz’in kitap hakkındaki ilk izlenimi şöyledir: “Kitap neden ağaçların Jacob’un hayatında önemli bir yer tuttuğuna dair cümlelerle açılıyordu. Dili ağır değildi, hoşuma gitmişti ve ister istemez portakal ağacımı düşünmüştüm.” (Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 196). Ayrıca Mine Abla ve daha sonra eş olacak

Mine Ablâ'nın üst kat komşularının oğlundan alınmış eski bir kitaptır. *Bir Genç Kız Yetiştiriyor* ise Şarampol Mahallesi'nde elden ele dolaşır her elde biraz daha portakal lekesiyle kaplandıktan sonra ulaşmıştır Filiz'in eline. Hâlbuki *Ana* Filiz'e özeldir, yepyenidir, keşfedilmeyi beklemektedir. Üstelik Filiz'in, düşünceleri uğruna ve eşitlik için emek veren, risk alan kişilerle özdeşlik kurmasını sağlayan bu kitap, ona kurmacanın ne olduğunu ve hayal kurmayı öğretmeye başlar:

Ama sık sık hayatımızın üzerindeki örtüyü kaldırırsak, yani sıcaktan, denizden, Rengin'den, Mine Ablâ'dan, mobiletlerden, akşam dar sokaklarda kurulan masalardan, kapı önlerine atılan sandalyelerden, Çağlar Pastanesi'nin dondurmasından, sarı elbisemden ve nihayet 052'den dokunmuş o örtüyü kaldırırsak sanki altından Pavel, Andrey ve Nataşa'nın çalıştığı o Dokuma Fabrikası, o duman, o is ve o uzak ülkedeki kaldırımsız dar sokaklar çıkıverecek gibi tuhaf bir hisse kapılıyordum. O zaman annemin geçen şubat ayında, "Herkes katıldı ama!" diyerek katıldığı ve bu yüzden akşamında babamla atıştığı grev meselesinde annemin tarafını tuttuğum için seviniyor ve aynı zamanda hiç kimsenin bilmediği bir şey biliyordum hissine kapılıp bundan hem tuhaf bir haz alıyor hem de korkuyordum. Kim kimden kopya çekiyordu? Hayat mı kitaptan, kitap mı hayattan? İşte bu soruyu arıyordum.²⁰

Bu parçada Filiz'in gerçek ve kurmaca dünya arasındaki ayrımı irdelediğini görürüz. Gündelik hayatı ve *Ana* romanının dünyası, benliği ve portakal ağacı içe içe geçmeye başlamıştır. Filiz'in kitapla kurduğu yakın ilişkinin ipuçlarından biri, illegal olduğunu ve şüphe uyandırmaması gerektiğini düşündüğü için yanına yaklaşmadığı kitabıyla içinden konuşması, ona "Merhaba" diyerek selam vermesi ve portakal ağacının dibinde yalnız ve karanlıkta kaldığı için onu teselli etmesidir.²¹ Filiz'in kurmacayla olan ilişkisinde sadece *Ana* romanı değil, edebiyat öğretmeni Cevdet Bey'in Tevfik Fikret'i anlatıp *Haluk'un Defteri* kitabından bir şiir okuması da etkili olur. Şiirin kendisi kadar Cevdet Bey'in şiiri okurken metnin kendisine hissettirdiklerini mimikleriyle ve ses tonuyla ifade etmesi de Filiz'i çok etkiler. Bu ders onun kurmacanın insanlar üzerindeki somut etkisini anlamasına yardımcı olur:

Çünkü artık hikâyelerin zamanı durdurabilen gücünü fark ediyordum. Pavel ve annesinin niye hâlâ o portakal bahçesinde yaşadıklarının nedenini fark ediyordum. Zamanı, hikâyeyi beyaz bir ışık olarak prizmadan geçirincede hayatın renklerine ayrıldığını fark edip, zamanı ve hikâyeyi hep yanımda taşımayı öğreniyordum.²²

Bu alıntıda görüldüğü gibi, kitabı gömdüğünden beri Filiz'in zihninde portakal ağacının dibinde *Ana* romanının kişileri yaşamaya başlar. Böylece portakal ağacı da başlı başına bir dünya hâline gelir. Ağaç, Filiz'in hayallerini, gelecek umudunu taşıyan bir varlıktır. Filiz onu kişileştirip bir arkadaş olarak görmez ancak onunla birlikte kendine ait bir dünya inşa etmeye başlar. Ağacın, kendisinden farklı, kendi yapamadıklarına kadir bir canlı olduğunun farkındadır. Romanda kitabın herhangi bir yerde saklanmayıp insan olmayan bir canlı olan portakal ağacına emanet edilmiş

olan Martin'in bu kitaptaki ağaç motifini tartışmaları da (A.g.y., 230), *Burası Radyo Şarampol*'ün ağacın romandaki işlevi konusunda *Yalancı Jacob*'a atıf yaptığını gösterir.

²⁰ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 27.

²¹ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 47.

²² Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 79.

olması, ağacın, Filiz'in ve hayallerinin beraberce, yavaş yavaş büyüdüğüne dair bir imadır. Ağaçla birlikte geliştirdiği hayal dünyası onun büyüme ve birey olma serüveninin ilk adımı olduğu için *Burası Radyo Şarmpol*'deki portakal ağacı, romanın ana karakteri ve anlatıcısı olan Filiz'in karakter gelişimine doğrudan katkı sağlar. Filiz'in, ağacı sahip olunan bir varlık olarak düşünmediğini, zamanla onunla bütünleştiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Çünkü "Benim ağacım bu!"²³ dese de kendisinin olan şey aslında güncel zorluklarla, baskıyla, gelecek endişesiyle mücadele etmek için kurduğu hayallerdir. Evinde kendisine özel bir alanı ya da eşyası olmayan Filiz'in büyümesinde, kurmacanın sınırsız olanakları, ağacın kendisine sunduğu özerk dünya ve hem kurmacanın hem de ağacın geçmiş, gelecek ve şimdi arasındaki sınırları silikleştirme yetisi etkili olur. Diyebiliriz ki, Filiz okuduğu hikâyeyi daima zihninde taşıyabileceğini, portakal ağacının da Rengin'in aksine kendisini asla terk etmeyeceğini düşünür.

Filiz'in ağacı nasıl gördüğünü ve romanda ağacın nasıl resmedilmiş olduğunu daha iyi anlayabilmek için Arne Naess'in önerdiği kavramlardan yararlanabiliriz. Naess'in "Self-Realization: An Ecological Approach to Being in the World" [Kendini Gerçekleştirme: Dünyada Var Olmak Üzerine Ekolojik Bir Yaklaşım] başlıklı yazısı, benlik kavramını, insanı çevreden soyutlamadan, insanın insan olmayan varlıklarla ilişkisini de göz önünde bulundurarak yeniden düşünmeye bir çağrıdır. Naess insanın olgunlaşması, kendini tanıması ve bunun için de çevresindekilerle empati yapmasının önemine değinirken bu süreçte doğanın oynadığı rolün göz ardı edilemediğine dikkat çeker. İnsanın olgunlaşma serüveninde toplumsal ilişkilerin önemini yadsımamakla birlikte, sadece beraber yaşadığı insanların değil, tüm canlıların farkına vararak ekolojik benliğini (*ecological self*) geliştirebileceğini ileri sürer. İnsan başkalarıyla özdeşlik kurarak kendisini dışardan görmeyi ve keşfetmeyi başarabilir. Ancak hayatı doyusya yaşayabilmek ve yaşamdan zevk alabilmek için insanın sadece çevresindeki diğer insanlarla iletişim kurması yeterli olmaz. Naess'e göre insanın yalnızca kendisiyle meşgul olması, küresel çapta çevreye zarar vermektedir. Buna engel olabilmek, insanın kendi egosunun dışında, kendisinden aşkın meseleleri önemsemesi, yaşam formlarının çeşitliliğinin farkına varması ve bu farkındalıkla yeniden şekillendirdiği hayattan zevk almaya başlamasıyla mümkün olabilir.²⁴ Bu düşüncelerle bağlantılı olarak Naess, bir aktivizm biçimi olarak derin ekoloji hareketinde yeniden formüle edilebilir ve genişletilebilir olmakla birlikte temel sayılabilecek fikirleri ortaya koyar. Buna göre insan olmayanlar, insanlara yararı ya da zararı üzerinden değerlendirilmemeli ve hızla artan insan popülasyonunun insan olmayanlara karşı yıkıcı yaptırımlarının önüne geçilmelidir. Öncelikle ideolojide, hemen ardından da insanların yaşam biçimlerinde ciddi bir değişim ve bunu takiben de kurumsal çözümler gereklidir.²⁵

Naess'in önerdiği perspektifle *Burası Radyo Şarmpol*'e yeniden baktığımızda, Filiz'in henüz on dört yaşındayken ve portakal ağacıyla karşılaşır karşılaşmaz ekolojik benliğini geliştirdiğini söyleyemeyiz. Yine de romanda Filiz'in portakal ağacını, kendisini portakallarla

²³ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 121.

²⁴ Naess, "Self-Realization: An Ecological Approach to Being in the World," 82; 93.

²⁵ Naess, "The Basics of the Deep Ecology Movement," 111-112.

besleyen bir kaynak, Antalya'nın simgelerinden biri ya da göze hitap eden bir fon olarak düşünmenin ötesinde algıladığı görülür. Çalışmanın buraya kadar olan kısmında ele alınan örnekler dahi romanın karakterin bakış açısı aracılığıyla bitkilerin ve aynı zamanda kitapların failliğini tartışmaya açtığını gösterir. Filiz'in kurmacayla tanışması ve portakal ağacı aracılığıyla kendi hayatını kurmaya çalışması, onun kendisini dışardan görmesine, kendisi dışındaki meseleler hakkında düşünmesine ve böylece kendini gerçekleştirmeye başlamasına vesile olur. Bu bağlamda verilebilecek küçük ama çarpıcı bir örnek, Filiz'in o güne kadar âdeta bir boş zaman eğlencesi olarak gördüğü balık tutma eylemini, balığın iradesinin farkına vararak sorgulamaya başlamasıdır.²⁶ Romandaki bu ayrıntı fazla geliştirilmeden bırakılsa da Filiz'in kendisini gerçekleştirmesi ve ekolojik benliğini geliştirmesi için önemli bir adım olarak karşımıza çıkar.

Filiz'in kitabını kurtarmak için yalan söylemesi ve portakal ağacına kişisel anlamlar yüklemesi, onun kendisini gerçekleştirme yolunda attığı adımlardan sadece ilk ikisidir. Filiz kitabını yakılmaktan kurtarıp portakal ağacının dibine gömdüğü andan itibaren o güne kadar cesaret edemediği ya da önemsemediği birçok konuda harekete geçer. Bu eylemlerin hepsi onun yetişkin bir birey olarak kimliğini oluşturacaktır ve tam da bu yüzden romanın anlatıcısı Filiz tarafından aktarılmak üzere seçilen anılar arasında yer alır. Örneğin, sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde, Mine Ablanın kendi evlerine gelebilmesi için ekmek almaktan geliyor gibi elinde ekmek torbası taşıması fikri Filiz'e aittir: "Sonradan sözünü ederken, güleceğimiz illegal hayatımız da böylece tıpkı Jan Valjan'ınki gibi ekmekle, yani iki ekmekle başlamış oldu."²⁷ Filiz başka bir gün, mahalledekilerin "anarşist olmuş" diyerek hakkında dedikodu yaptıkları Zehra Ablanın, bir okul kitabının arasında kendisine verdiği gizli mektupları yerlerine teslim etme işini üstlenir. Bunlardan birini Mine Ablaya verecek, diğerini ise Zehra Ablaların evinin kapısının altından atacaktır. Filiz'in cesurca kararlarından bir diğeri ise Mine Ablanın uyarılarına karşın radyocu Asım'ın dükkânına kendi başına gitmeye başlamasıdır. Bu cesareti, onun daha sonra Asım'ın çırağı olmasını, radyo yayını yapmayı öğrenmesini ve üniversiteyi bitirdikten sonra profesyonel bir radyocu olmasını sağlayacaktır. Cengiz Abi'ye ulaşmaya çalıştıkları günlerde, olur da radyoda kendilerini duyar diye romana adını da veren Radyo Şarmpol yayınlarını yapmaları da Filiz'in bu girişkenliği sayesinde gerçekleşir. Bütün bu olayların her biri *Ana* kitabının portakal ağacının altında yattığı birkaç ay içerisinde yaşanır ve Filiz'in ağaçla birlikte büyümesinin, ondan yaşamayı ve baskılara karşı direnmeyi öğrenmesinin somut örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Portakal ağacı ve Filiz'in nasıl bütünleştiğinin ve ağacın tehlikelerle dolu kaotik bir dünyada onun için nasıl güvenli bir alan yarattığının en çarpıcı örneklerinden biri, Mine Ablanın portakal ağacıyla Filiz'in bağına kabul edip ağaca değer vermeye başlamasıdır. Mine Ablanın eve baskın yapılmaya ve kaçak olan sevgilisi Cengiz'in kendisine yazdığı mektubun bulunma ihtimaline karşı önlem almak ister. Ancak mektubu bir başkasına emanet etmek içinden gelmez. Birbirlerine sürekli destek olan Mine Ablanın ve Filiz'in sonunda mektubu bir naylona sarıp *Ana* romanının arasına

²⁶ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 95. *Burası Radyo Şarmpol*'deki insan-balık karşılaşmasının diğer imaları ayrıca tartışılmaya açılabilir gibi, Yiğit'in anlatıcısı kedi olan *Bir Akdeniz Kedisinin Hatıraları* adlı kitabı, ekoleştiri, özellikle de hayvan çalışmaları kapsamında incelenmeye değerdir.

²⁷ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 32.

koyup portakal ağacının dibine gömerler. Böylece ağaç, Mine Abla ve Filiz'in arkadaşlığında da kilit bir konuma yerleşir. Ağaç artık sadece Filiz'in değil, iki dostun sırlarını da saklayacak, şehirle ve bu şehirdeki anılarıyla bağlarını kuvvetlendirecektir. Portakal ağacı bir seferinde de meyveleriyle kadın dayanışmasına katkı sağlar. Filiz, torbasında portakallarla yolda yürürken bir erkek tarafından darp edilen kadını kurtarmak için adamın kafasına iki portakal atar. Bu portakallar Filiz'in malum ağacından koparılmamıştır ancak onun sağladığı kendine güven, mücadele ruhu ve kararlılık da aşılır Filiz'e. Adamın kafasına çarpıp yere düşmüş portakalların yanına bırakılan şiir pusulası da Filiz ile ağaç arasındaki ilişkiye gönderme yapar. Mine Abla, Cengiz'le iletişim kurmanın bir yolu olarak Orhan Veli'nin şiirlerinin yazılı olduğu şiir pusularını bırakmaktadır şehrin sokaklarına. Kuşkusuz ki en büyük yardımcısı yine Filiz'dir. Filiz yerdeki ezilmiş portakalların yanına şu dizelerin yazıldığı pusulayı bırakır: “Güzel ağacım / Sen kurduğun zaman / Biz de inşallah / Başka mahalleye taşınmış oluruz.”²⁸ Görüldüğü gibi, portakal ağacı Filiz'in mekânla yani doğduğu, yaşadığı ve kendisini evinde hissettiği şehirle arasındaki ilişkiyi de kurmaktadır. Söz konusu mekânda Filiz, annesi, Mine Abla'sı, hatta araları açılmış olsa da çocukluk arkadaşı Rengin ve eril şiddetten kurtulmasına yardımcı olduğu, daha sonra bir Antalya düğününde, yıllar sonra ise Kreuzberg sokaklarında karşılaşacakları düğün şarkıcısı Manolya Gürses aracılığıyla dayanışmayı, dostluğu öğrenir. Tüm bu kendini gerçekleştirme sürecinde portakal ağacı, çevresi hakkında farkındalık kazanması, bireysel kimliğini ve iradesini geliştirmesinde ona yardımcı olur. Filiz'in ağaca yüklediği anlam, onu benmerkezcilikten uzaklaştırır.

Filiz'in çevresine bakışını zamanla nasıl geliştirdiğini ve onun hikâyesi aracılığıyla romanda bitkilerin var oluşuna dair sunulan bakış açısını keşfedebilmek için Michael Marder'in Batı felsefesi geleneğini ekoeleştirel açıdan neden ve nasıl sorguladığına bakabiliriz. Marder, *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life* adlı kitabında, Batı felsefesinde bitkiler konusunda bugüne kadar ortaya konulan yaklaşımları, Aristoteles'ten Heidegger'e kadar pek çok düşünürün görüşlerinden örnekler vererek tartışır. Bu tartışmanın temel amacı, insanların bitkilerle karşı karşıya geldiklerindeki düşünce ve davranışlarını sorgulamak ve karşılaşmayı daha etik ve çok yönlü hâle getirmeye çalışmaktır. Marder, insanların bitkileri küçümsemeden ama aynı zamanda idealize de etmeden onların özgül var oluşlarını nasıl idrak edebileceklerini sorgular. Bitkilerin peyzaj, dekor veya enerji kaynağı olarak kodlanmasından nasıl vazgeçilebileceğini araştırır.²⁹ Bitkilerin dünyayı algılama ve çevrelerinden etkilenme biçimlerinin, onları kendilerinden farklılıkları ya da kendilerine benzerlikleriyle tanımayı deneyen insanların anlama kapasitesinin dışında kalması dolayısıyla bitkiler dünyası, insanlar için âdeta belirsizlikler diyarı olagelmıştır.

²⁸ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 97. Şiir pusulalarındaki şiirlerin başka bir şaire değil de Orhan Veli'ye ait olması son derece anlamlıdır çünkü Orhan Veli'nin sadece romanda dizeleri alıntılanan bu şiiri değil, başka pek çok şiiri de ekoeleştirel bağlamında değerlendirilebilecek özellikler taşır. *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* kitabında derin ekoloji hareketini ayrıntılı olarak tartışan ve Orhan Veli'nin şiirlerini bu bakış açısından değerlendiren bir inceleme de yer almaktadır: Gülşah Dindar, “Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoeleştiri: Bir Garip Şair Orhan Veli,” *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* içinde, 59-92.

²⁹ Marder, *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life*, 3-4.

Bu durum, Batı felsefesinde bitkilerden söz edilirken ya da canlılar arasında bir sınıflandırma yapılırken değersizleştirmeye yönelik bir tutumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, bitkisel yaşamın (*vegetal life*) canlılığı ve verimliliği çoğunlukla göz ardı edilmiş, bitkilerin büyümesi (*to grow*) sadece yaşamakla (*to live*) eş tutulmuş, bu büyümenin bitkilerin yayılması ya da besin üretmesi dışında bir amacı olmadığı iddia edilmiş, insanların ve hayvanların aksine hareket edebilme yetisine sahip olmayan bitkiler pasif olarak konumlandırılmış, hatta modern dünyada kendilerinden beklendiği ölçüde eyleme geçemeyen kişiler bitkilere benzetilerek aşağılanmıştır.³⁰ Marder, bitkilerin tamamen kendilerine özgü bir biçimde var olduklarını, dünyada olan biten her şeyden etkilenmeye ve her şeyi etkilemeye kadir olduklarını fark etmemiz gerektiğini belirtir.³¹ Marder'e göre bitkiler yeryüzündeki diğer tüm varlıklarla etkileşim içindedir, dolayısıyla insanların bitkilerden bambaşka, onlardan doğrudan etkilenmeyen bir tür olduklarını iddia etmeleri sorunludur. Araştırmacı, türler arası sınırları belirsizleştirip Batı felsefesindeki hiyerarşiyi yıkmak için "bitkisel demokrasi" (*vegetal democracy*) kavramını önerir. Bitkisel demokraside, tüm yaşam formlarının ayırt edici özellikleri korunmaya devam edilirken hepsinin iç içe geçmesi mümkün olacaktır.³² Dolayısıyla Marder'in "bitkisel düşünme" (*plant-thinking*) ile kastettiği, bitkilerin âdeta klişeleşmiş metafizik temsillerini ters yüz ederek onları nesneleştirmekten, araçsallaştırmaktan vazgeçme çabasıdır.³³

Marder'in sözünü ettiği çabanın izlerini, *Burası Radyo Şarampol*'ün satır aralarında bulabiliriz. Portakal ağacının var olmaya, bildiği gibi yaşamaya ve meyve vermeye devam etmesi Filiz için ilham verici olur:

Eve gitmeden yolu uzatıp, kitabımın gömülü olduğu portakal bahçesinin önünden geçtim yine. Çocuklar yine bahçedelerdi. Portakal ağaçları ise dalları meyve dolu, âdeta derin bir huzur ve tevekkül içerisinde hasatı bekliyorlardı. Birdenbire kitabımın da onlarla birlikte, aynı huzur içerisinde öyküsünü sürdürdüğünü, şimdi Pavel'in annesinin ve diğerlerinin bütün tehlikelerden uzakta, güneşli bir bahçede oturup sohbet ettiklerini hayal edip yavaşladım. Cengiz Abi'nin bana kitap getirmeye söz verdiği o sıcak gün gelmişti aklıma. Her şey ne kadar uzaktı. Rengin yoktu. Cengiz Abi kayıptı. O gün sanki hiç yaşanmamıştı.

Bahçeye girdim, üç portakal koparıp torbama attım.³⁴

Bu alıntının her bir ayrıntısı dikkate değer niteliktedir. Öncelikle, Filiz portakal ağacını görmeyi arzu eder çünkü ağacın ve altında gömülü olan kitabın hâlâ orada olduğunu bilmek ona huzur verecektir. Hayatındaki belirsizliklere, değişkenlere karşı ağaç ve kitap onun için güven verici birer sabittir. Öte yandan aralarında çocukların oynadığı, dalları meyve dolu portakal ağaçları, hayatta olmaktan ve birlikte var olmaktan alınan hazza dair bir göndermedir. Portakal ağaçlarının tevekkül içerisinde hasadı beklemeleri, onları insanlara hizmet veren ve gerek görüntüleriyle gerek

³⁰ Marder, *Plant-Thinking*, 20-25.

³¹ Marder, *Plant-Thinking*, 8.

³² Marder, *Plant-Thinking*, 51-52.

³³ Marder, *Plant-Thinking*, 18; 30-31.

³⁴ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 73.

meyveleriyle tatmin eden “öteki” veya “insana kıyasla daha aşağı bir tür” olarak sınıflandırmalarına yol açabilecek bir betimleme olarak okunabilir. Ne var ki burada birinci tekil anlatıcının ve ergenlikle baş etmeye çalışan on dört yaşındaki bir gencin huzur, güven ve doyusya yaşama arzusunu gerçekleştiren örnek bir aktör olarak da karşımıza çıkar portakal ağacı. Filiz’in ağacın pasifliğine dikkat çekmediği, aksine sadece ona özgü bir yaşama biçimine hayran olduğu da düşünülebilir. Bu düşünceyi destekleyen başka bir örnek ise Filiz’in, annesi, Mine Ablası ve Antalya’yı zihninde bir fotoğraf karesi olarak saklamaktan duyduğu iç rahatlığıdır. Portakal bahçesi gibi, şehir manzarası da Filiz için tüm çeşitliliği, canlılığı ve taşıdığı hafızayla anlam kazanır. Filiz bu hayali fotoğrafı, sık sık gittikleri Tophane Çay Bahçesi’nde çeker. Portakal bahçesi gibi, hayatında önemli olan iki önemli kadın figürünü ve tabii ki duygusal olarak bağlı olduğu şehri de bir fotoğraf karesine sığdırıp arada çıkarıp bakmak ve o anın içindeyken duyduğu mutluluğu hatırlamak üzere fotoğrafı zihninin raflarına kaldıracaktır:

Ön masalardan birine doğru yürüdü Mine Ablası. Hep aynı tarafa oturur, yüzünü Kaleiçi’ne doğru dönerdi. Annem hemen onun yanına ben de karşısına otururdum. Ne zaman o ikisini, arkalarında yükselen dağlar ve uzayıp giden küçük masaların önünde karşımda öyle otururlarken görsem, unuttuğum, fakat görünce hemen hatırladığım, hep var olmuş ve var olacak bir fotoğrafa bakar gibi hissederdim kendimi.³⁵

Bu alıntıyı portakal bahçesinin betimlenmesiyle birlikte düşündüğümüzde ve Filiz’in *Burası Radyo Şarmpol* romanı olarak okuduğumuz hikâyeyi 2019 yılı ya da sonrasında geriye dönerek anlattığını; geçmişe, evine, Antalya’daki hayatına özlem duyduğunu da hesaba katarsak romanda şehir, ev, bitki ve kadın dayanışması arasında sıkı bir ilişki kurulmuş olduğunu fark ederiz. Filiz’in zihnindeki fotoğrafların bir benzeri, Mine Ablası’nın gözünde değer kazanan, sıradan ama gerçek bir kartpostalıdır. Mine Ablası’nın Almanya’daki evlerinin mutfağına astığı hiç de net olmayan Antalya kartpostalı,³⁶ pek çokları için güzel bir manzara bile değilken, Mine Ablası’nın hafızasının çok değerli bir parçasıdır. Onun bakışı o kartpostalı yaşayan ve insanı etkileyen bir varlık hâlini getirir.

Filiz’in hayali fotoğraflarıyla ilgili örneklerin de gösterdiği gibi, portakal ağacı romandaki hafıza izleğinin gelişmesine ve şehirleşmenin çevre üzerindeki etkisinin tartışılmasına da katkı sağlar. Buna dair romandaki en çarpıcı örneklerden biri, Filiz’in üniversite için İstanbul’a gidip döndükten sonra portakal ağacının kesildiğini gördüğünde yaşadığı kırılmadır. Mine Ablası, kendisine haber vermeden Almanya’ya gittiği günden beri ona dargın olan, onunla konuşmayan Filiz, eskiden ağacın bulunduğu portakal bahçesine inşa edilmiş beton yığınlarını gördüğünde nihayet eline kalemi alıp Almanya’daki Mine Ablası’ya mektup yazar: “Artık dönsen de biz yokuz!”³⁷ Ağacın kaybı, göçün, şehirleşmenin, sistematik şiddetin ve bununla bağlantılı olarak yalnızlığın acısını ve hafızayı kaybetmekten duyulan korkuyu açığa çıkarır. Bu acı ve korku, Filiz’i kendi geleceği için harekete geçmeye iter. Portakal ağacını koruyamamış, yitirmiştir ancak

³⁵ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 82.

³⁶ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 183.

³⁷ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 152-153.

dostluğuna ve geçmişine sahip çıkma şansı hâlâ vardır. Böylece roman, çevrenin dolayısıyla da hafızanın insanların yıkıcı eylemlerinin sonuçlarından korunması için çaba göstermek gerektiğine dikkat çeker. Söz konusu tahribatla ilgili olan ve romanda portakal ağacı etrafında inşa edilen anlam katmanlarından biri de şehirleşme ve servet arasındaki ilişkidir. Portakal ağacının Antalya'nın herhangi bir sokağında değil de Şarampol Mahallesi'nde olması son derece önemlidir. "Sınıf yaşadığımız şehrin toplumsal düzeninin bir özeti gibiydi."³⁸ diyen Filiz, lisedeki arkadaşlarının yaşam biçimleri üzerinden gelir ve dolayısıyla fırsat eşitsizliğine dikkat çeker. Lise sınıfı baz alındığında Filiz, en alt ekonomik sınıfta yer almakta zira Şarampol Mahallesi'nde oturmaktadır.³⁹ Dar gelirli işçilerin küçük evlerinden oluşan bu mahalleye henüz apartman dikilip geniş yollar yapılmadığı için bitki örtüsü tüm canlılığıyla yaşamına devam edebilmektedir. Romanda bu gerçeği ortaya çıkarmak için Şarampol Mahallesi, Memurevleri semtiyle kıyaslanır. Mine Abla ve Filiz radyo yayını yaparak sokakları arşınlarken Şarampol, onlara yardımcı olur. Hâlbuki Memurevleri onları her an ele verebilir:

(...) her tarafın apartman dolup, portakal ve muşmula bahçelerinin birer birer kaybolduğu bir semti Memurevleri. Bu ise bizim için gizlenmenin zorluğu demektir. (...) Gizlenmek boş ve yıkılmış evleriyle Kaleiçi'nin dehlizlerinde ne kadar kolaysa Memurevleri'nde de o kadar zordu.⁴⁰

Romanda sanayileşme, kentleşme ve nüfus artışının etkisiyle meydana gelen doğa katliamına başka bir örnekle daha dikkat çekilir ve bu ikinci örnek, artık bir yetişkin olan Filiz'in kendini gerçekleştirme yolunda ilerleme kaydetmiş olduğunu da ortaya koyar. Filiz'in yıllar sonra Kreuzberg'de ağaçların kesilmemesi için katıldığı eylem, çevreciliğiyle ilişkilendirilebileceği gibi yönelişinin tek açıklaması bu değildir. İstanbul'da 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı eylemlerini anımsatan bu eylem, 1988'de Potsdam Meydanı'yla Tiergarten arasında kalan, DDR'ye (Doğu Almanya) ait olan ancak Batı Berlin tarafından satın alınınca otoyol yapılmak üzere yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan bölgedeki ekosistemin korunması için gerçekleştirilmiştir. Bu bölge yani Kubatstan, eylemcilerin çadırlarıyla, kulübeleriyle, kurulan mutfaklarla, çalman müziklerle bir yaşam alanı hâline gelir. Ne var ki geceleri polis müdahalesiyle âdeta savaş alanına döner.⁴¹ Romandaki bu parça, Filiz'in dünyayı insan-merkezci bir yerden görmediğine, çevre ve adalet için savaşa sorumluluğu hissettiğine dair bir gösterge olarak okunabilir.

Filiz'in ekolojik benliğini geliştirecek son karşılaşma park eylemi olmayabileceği gibi, ilk karşılaşma da portakal ağacıyla olan değildir. Romandaki bu ayrıntı, portakal ağacı üzerinden tekil bir olaya değil, bir gelişim çizgisine gönderme yaptığı için ekolojik farkındalık açısından dikkate değerdir. Filiz, portakal ağacından önce de muşmula çekirdeklerine özel bir anlam yüklemiştir ve

³⁸ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 43.

³⁹ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 43-44.

⁴⁰ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 108.

⁴¹ Bu olay, Filiz ve erkek arkadaşı Arkadyus'un ilişkilerini de etkileyen ve onların politik olaylara yaklaşımını gösteren bir unsur olarak romanın "Mayıs 1988 – Annem, Checkpoint Norbie ve Radyo Sansibar" alt başlıklı bölümünde betimlenir. Ayrıca bu olay, Berlin Duvarı'yla ikiye ayrılmış yaşam alanlarının ve hayatların insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin de romanda tartışılmasına vesile olur. Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 198-204.

bu ilişki de büyüme kavramına dayanmaktadır. Filiz'in çeşitli takıntı ve ritüellerinden⁴² biri muşmula çekirdeklerini Antalya sokaklarında gözüne kestirdiği bahçelere atmak ve muşmula fidelerinin yeşermesini beklemektir.⁴³ Romanda, muşmula çekirdeklerinin boş arsalarla atılması eylemi dayanışma ve güçlenmeye yardımcı olur. Muşmula çekirdeklerini yani bir anlamda hayatın kaynaklarını cebinde biriktiren Filiz, toplumsal ve politik baskılara karşı direnirken, özgürlük mücadelesi verirken arkadaşlarıyla ve aynı zamanda bitkilerle ele ele vermiş olur. Filiz'in tıpkı portakal ağacı gibi Antalya'yla, eviyle özdeşleştirdiği tohumları saçması, kötülüğe ve boş vermişliğe karşı açılmış bir savaş olarak düşünülebilir. Öncelikle bu ritüel, Filiz'in en yakın arkadaşı Rengin'le sürdürdükleri bir ritüeldir. Sadece ikisine ait, onların arkadaşlıklarını pekiştiren bir sırdır. Üstelik bu ritüele yükledikleri anlam, onlara huzur ve ferahlık vermektedir.⁴⁴ Böylece muşmula ağaçlarıyla birlikte büyüyecek bir dostluk ve dayanışma şekillenir. Romanın ikinci yarısında ise portakal ağacı kadar çok boyutlu olarak işlenmemiş olmakla birlikte, yine öznellik, mücadele ve dayanışma kavramlarıyla ilişkilendirebileceğimiz bir bahçe çıkar karşımıza.

Kreuzberg'de Bir Çatı Katındaki Bahçe

Bu çalışmanın teorik çerçevesi ekoeleştiriye dayanmakla birlikte, sadece incelemenin odağından kaynaklı olarak değil, aynı zamanda metnin içeriği ve yapısının gerektirdiği üzere feminist bir eleştiri de şekillenmektedir. Feminist eleştiri ve ekoeleştiri aslında içe içe geçen bakış açılarına sahiptir. Bu ortaklığı sağlayan en önemli unsurlardan biri Greta Gaard'ın da dikkat çektiği gibi çevresel beşerî bilimlerin, feminist harekette olduğu gibi hem eleştiride hem de eylemde bulunmasıdır. Tam da bu nedenle her iki bakış açısında da farkındalık geliştirmeye, düşünme ve yaşama biçimlerini dönüştürmeye yönelik bir tavır söz konusudur. Her iki eleştiride de başlangıç noktası ayrımcılık, ötekileştirme, eşitsizlik ya da şiddet içeren deneyimlerdir ve bu deneyimler, sadece insana özgü olarak düşünülemez.⁴⁵ Dolayısıyla *Burası Radyo Şarmpol*'ü incelerken

⁴² Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 114.

⁴³ *Ankara, Mon Amour!* romanının başında Suna'nın kiralık evlerinin bahçesindeki vişne ağacının yerinde bir kiraz ağacı olmasını dilediğini görürüz. Burada insan ve bitki arasındaki ilişki tek taraflı ve faydacıdır. Filiz'in muşmula çekirdeklerini ekmesi gibi o da simit ağacı çıksın diye simit susamlarını atar toprağa. Ancak Suna çok küçük, *Burası Radyo Şarmpol*'deki Filiz ise ergenlik çağındadır. Dolayısıyla Filiz dünyayı sorgulamaya başlamış ve aile içindeki ilişkilerden kendi duygusal iniş çıkışlarına kadar hayattaki hiçbir şeyin tek boyutlu ya da açık olmadığını fark etmiştir.

⁴⁴ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 93-94.

⁴⁵ Greta Gaard, "Where is Feminism in the Environmental Humanities?" *Environmental Humanities: Voices from the Anthropocene* içinde, ed. Serpil Oppermann ve Serenella Iovino (London; New York: Rowman and Littlefield International, 2017), 83. Gaard gibi Serpil Oppermann da ekoeleştiri ve feminist eleştiri etkileşiminin önemine dikkat çeker. Ekofeminizm (*ecofeminism*) başlığı altında ileri sürülen fikirleri, önerilen yol haritalarını, ayrıca bunlara gelen eleştirileri ve eleştiriler doğrultusunda feminist ekoeleştiri (*feminist ecocriticism*) kat edilen yolu değerlendirdiği yazısında Serpil Oppermann da insan sonrası (*posthuman*) düşüncede feminist yaklaşımların faydasına değinir. Feminist eleştirel bakış açısını kadın

hikâyedeki kadın dayanışmasını, yıllara yayılan, emekle geliştirilen arkadaşlığı göz ardı etmek veya bu izlekleri bitkilerin romanın anlatı yapısında oynadığı rolden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Romanda Filiz, Filiz'in annesi, Mine Abla, Ella ve Rengin olmak üzere tüm kadın karakterler arasındaki arkadaşlık ve dayanışmanın gelişmesiyle bitkilerin büyümesi âdeta eş zamanlıdır. Hem kişileri hem de bitkileri kapsayan öğretici ve güçlendirici bir iletişim ağı kurulmuş gibidir. Böylece romanda her canlının kendine özgü, ayırt edici özellikleriyle ama tamamen bireysel olarak değil, daima diğerleriyle birlikte var olma mücadelesi şekillenir.

Romanda Filiz'in büyüme hikâyesini ve Mine Abla'yla olan dostluğunu portakal ağacı olmadan düşünmek ne kadar imkânsızsa, benzer bir şekilde Ella'nın hayatını sıfırdan kurmasını ve Ella, Filiz, Mine arkadaşlığını da damdaki bahçe olmaksızın düşünmek imkânsızdır. Filiz, portakal ağacını önce sadece Mine Abla'yla tanıştırmış, sırrını sadece onunla paylaşmış, ayrıca ona ağacından aldığı güçle yardım etmek istemiştir. Filiz'in iyelik eki kullanıp ağacı sahiplenerek onu ilk aşkı olan lisedeki sınıf arkadaşı Ali'ye takdim etmesi⁴⁶ de kendi seçtiği ve layık gördüğü bir kişiyi daha gizli dünyasına davet etmesi olarak yorumlanabilir. Ağacın Ali'ye ilk takdimi Mine Abla'nın teşvikiyle olmuş ve ardından ağaçtan koparılan portakallarla portakallı kek yapan Mine Abla, Filiz ve Ali'nin yakınlaşmasına vesile olmuştur. Ancak Filiz, Ali'nin özlemini çektiği şeyler olduğunu, kayıplar yaşadığını fark ettiği, hiç dillendirmediği acısını hissettiği gün onu ağacının yanına kendisi götürür. Ağacın altından kitabı alıp Ali'ye verir.⁴⁷ Bu eylem açıkça gösterir ki ağacı tanınması Filiz'in kendisinden başkalarını ve kişisel olmayan meseleleri düşünmesi açısından öğreticidir.

Filiz'in portakal ağacını Mine Abla ve Ali'yle tanıştırmasına benzer bir an yıllar sonra Filiz, Mine Abla'nın davetiyle okumak ve çalışmak için Almanya'ya gittiğinde de yaşanır. Filiz'in çalıştığı radyoda tanıştığı Ella, Viyana yakınlarında yer alan Friedrichshof'ta bir komünde büyüyen ve Kreuzberg'de tek başına yeni bir hayat kurmaya çalışan bir kadındır. Eski bir apartmanın damında çiçek ve sebze bahçesi yapmıştır ve bu bahçe onun şehirle kurduğu duygusal ilişkide, kendini evinde hissetmesinde, kendine ait özel bir dünya inşa etmesinde etkilidir. *Çatıkatı Aşıkları* romanına adını da veren mekânı, Şükran Yiğit sadece bir metninde değil, birden çok metninde kullanmıştır. Yiğit edebiyatındaki çağrışımları ayrıca incelenebilecek olan çatı katının *Burası Radyo Şarmpol* özelindeki önemi, bir bahçe için beklenmedik, küçük, gözlerden uzak bir yer olarak kişinin kendisine özel ve dış etkilere tamamen kapalı bir dünya kurmada işlevsel olmasında yatar. Bahçe Ella için âdeta bir ihtiyaçtır. Onun apartmanın en üst katındaki daireyi tutmasının yegâne sebebi, bahçeye dönüştürebileceği bir damının olmasıdır. Onun için dairenin içi

merkezli çalışmalarla sınırlamadan tanımlayan Oppermann, feminist ekoeleştirisinin maddeselliği merkeze alan bilimsel araştırmalardan, queer ekolojilere, sürdürülebilirlikten hayvan çalışmalarına kadar geniş bir inceleme alanı olduğunu belirtir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Serpil Oppermann, "Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory," *International Perspectives in Feminist Ecocriticism* içinde, ed. Greta Gaard, Simon C. Estok ve Serpil Oppermann (New York; London: Routledge, 2013), 30-31.

⁴⁶ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 121.

⁴⁷ Yiğit, *Burası Radyo Şarmpol*, 125.

önemli değildir. Zaten kiraladığı daireyi başkasına kiraya vermiş ve kendisi ayakta dik durmanın imkânsız olduğu tavan arasına yerleşmiştir. Lahanadan pancara, domatesten fasulyeye, lavantadan güle çok çeşitli sebze ve çiçeklerin yer aldığı bir bahçe meydana getirmiştir damda.⁴⁸ Bütün bu emekle bahçedeki sebze ve meyveler büyürken kendisinin de yaşam sevinci artmaktadır. Başka bir deyişle, Filiz'in muşmula çekirdeklerini biriktirmesine benzer bir şekilde Ella'nın bahçede çalışması da sadece zevkli bir uğraş olarak değerlendirilemez. Bahçe, onun çevresini ve kendisini keşfetmesinde, ayrıca kendini gerçekleştirme sürecinde aktif rol oynar. Bahçe, Ella'nın kendisine sıfırdan bir hayat kurma çabasının somut bir göstergesidir.

Portakal ağacı gibi bahçe de romandaki karakterler arasındaki arkadaşlık ilişkilerinin gelişimine katkı sağlar. Ella da seçtiği ve güvendiği bir kişi olan Filiz'i getirir bahçesine ve Filiz'in bu mekâna adım atması onun Ella'yla olan yakınlığını pekiştirir. Portakal ağacı gibi bahçe de insanları birbirine yakınlaştırmaktadır çünkü aslında onların kendilerini tanımalarında ve aynı zamanda çevrelerine karşı farkındalık geliştirmelerinde etkindir. Örneğin, Ella'nın bahçesinde olmak, orayı sulamak, Ella'nın kendi yetiştirdiği domatesin tadına bakmak, Filiz'e çocukluğunu ve Rengin'le olan dostluğunu anımsatır: "Ella ile arkadaşlık etmek sadece dünyaya onun gözleriyle bakmak değil, aynı zamanda kendi on dört yaşıyla arkadaşlık etmek gibiydi."⁴⁹ İleride Ella Kreuzberg'i terk ettiğinde bahçesinin bakımını Filiz'e devredecek ve Filiz, çok sevdiği Chris'le yaşadıklarını unutmamak için anılarını yazıya döküp bu defteri tabii ki bahçeye saklayacaktır.⁵⁰ Bu ayrıntıların hepsi bir kez daha romanda bitkiler aracılığıyla hafızaya sahip çıkılmaya çalışıldığına işaret eder.⁵¹ Anılar sadece insanların zihinlerinde değil, insan olmayanların benliklerinde de birikmektedir. Bunu fark etmemek Marder'in de dikkat çektiği gibi, bitkilerin var olma biçimlerini küçümsemektir. Bunlara ek olarak portakal ağacıyla Filiz'in hayatlarının iç içe geçmesi gibi Ella ve bahçe de iç içe geçmiştir. Ella yıllar sonra Filiz'e Antalya tatili sonrası neden onlarla birlikte Almanya'ya dönmeyip Şarampol'de yaşamaya karar verdiğini anlatırken bahçenin kendisi ve dolayısıyla roman için ifade ettiği anlamı şöyle ifade eder:

Seni, Mine'yi ilk tanıdığım zamanlarda kişilikleriniz hakkında çok şey bilmiyordum ama kaybettikleriniz olduğunu fark etmiştim, sizin bununla nasıl başa çıktığınızı izliyordum. Birbirinizi nasıl kolladığınızı, beni nasıl aranız aldığınızı görüyordum ancak daha önemlisi, siz ikiniz, sanki ortak bir rüyanın içindeydiniz. Mesela o bahçeyi sizden başka kimseye gösteremedim.⁵²

Bu alıntının da gösterdiği gibi Ella'nın bahçeye ve Filiz'in portakal ağacına yüklediği anlamdaki benzerlik dikkat çekse de iki ilişkiyi birbirinden ayıran önemli bir fark vardır. Filiz ağacın nasıl meydana geldiğini, yaşaması ve iyi olması için neye ihtiyacı olduğunu, ona karşı bir sorumluluğu

⁴⁸ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 225-226.

⁴⁹ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 233.

⁵⁰ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 263.

⁵¹ Bitki-hafıza arasında kurulan bu yakın ilişkinin bir benzeri, Şükran Yiğit'in *Bir Kış Yolculuğu*'nda da karşımıza çıkar. Hikâyenin ana karakterinin botanikçi olması, hatırlama ve unutmanın insan hayatındaki etkisini ele alması, bitkilerin zaman ve hafıza kavramlarıyla olan ilişkisine değinmesi ilgi çekicidir. Dolayısıyla bu metin de ekoleşitiri bağlamında incelenebilir.

⁵² Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 245.

olup olmadığını düşünmez. Kendisi var oldukça portakal ağacının da var olacağı yanılısamasındadır. Ağacın da tıpkı kendisi gibi kapitalizme, göçe, şehirleşmeye, insanın dünya üzerindeki tahribatına direnmede zorlandığını ve benzer bir mücadele yaşadığını ancak yıllar sonra ağacın kesildiğini gördüğünde fark eder ve bu farkındalık ondan sonraki tercihlerinde belirleyici olur. Hâlbuki Ella, kiralık çatı katı dairesinin damındaki çiçek ve sebze bahçesini kendi emeğiyle var eder ve kurduğu bu dünyanın devam etmesi için sürekli bir çaba içerisinde olması gerektiğinin bilincindedir. Dolayısıyla bahçeyi en yakın arkadaşına emanet eder. Portakal ağacı, Filiz'in evini ve çocukluğunu düşündüğünde aklına gelen mekânın bir unsuru, anılarının taşıyıcısı iken çatı katındaki bahçe portakal ağacının kendiliğinden sahip olduğu bütün bu anlam katmanlarını zamanla, adım adım meydana getirecektir. Bahçe de ağaç gibi, Ella'nın hayatına ve arkadaşlıklarına tanıklık edecektir. Öte yandan her iki örnekte de insanların var oluşunun sadece diğer insanlara değil, insan olmayan canlılara da bağlı olduğu gösterilir. Gerek Filiz gerekse Ella bitkilere öncelikle tamamen kendi perspektiflerinden baksalar ve kendi ihtiyaçlarından hareketle yaklaşırsalar da söz konusu ilişkileri onların dünyayı kimlerle ve nasıl paylaştıklarına dair düşünmelerini sağlar. Örneğin, Ella'nın önce Kreuzberg'den Şarampol Mahallesi'ne taşınması, ardından doğduğu yer olan Avusturya'da tarla alıp domates yetiştirerek hayatına devam etmesi,⁵³ onun kendisini ancak şehirden doğaya kaçarak gerçekleştirebildiğine işaret eder.

Sonuç

Sonuç olarak romandaki bitkilerin ele alınma ve insanlarla ilişkilendirilme biçimleri, *Burası Radyo Şarampol*'ün insanları insan olmayan varlıklardan ayrı düşünmediğini ve insan-merkezci olmayan bir bakış açısına kapı araladığını gösterir. Bununla birlikte, insanlar bitkilere öncelikle kendi kaygıları ve arzuları dolayısıyla yaklaşmaktadırlar. Bu durum her ne kadar romanın insan-merkezci tavırdan tamamen sıyrılmasına engel olsa da romanda insanların üstün tür olmalarının bir yanılısama olduğu ima edilir. Bu ima insanların diğer canlılar üzerinde sandıkları gibi mutlak kontrolleri olmadığını gösterilmesiyle şekillenir. Roman bitkiyi insan olmayan ve insanın egemenliğinde bir yaşam formu olarak sınıflandırmak, canlı türleri arasındaki sınırları keskinleştirmek yerine, bunları belirsizleştirir. Ayrıca insan ve insan olmayanların birlikte, etkileşim içinde nasıl yaşayabileceğine dair bir tartışma açar. İnsanların kendilerini tanıma, özgürleşme, arkadaşları için emek verme ve hayatla mücadele etmesinde bitkilerin onlara nasıl ilham verdiklerine işaret ederek onların öznellikleri ve faillikleri üzerine düşünme fırsatı sunar. Romanda insan olmayanlar ve özellikle bitkiler birer arka plan unsuru ya da motif olmanın ötesinde rol oynamakta, romanın temalarına, düşünsel boyutuna, karakter inşasına ve olay örgüsüne katkı sağlamaktadır. Şükran Yiğit'in metinlerinin çoğunda ortak olan izlekler ve bakış açıları, *Burası Radyo Şarampol* dışındaki metinlerinin ekoeleştirel okumalarını yapmak için de teşvik edicidir.

⁵³ Yiğit, *Burası Radyo Şarampol*, 280.

Kaynakça

- Dindar, Gülşah. “Derin Ekoloji Hareketi ve Ekoleştiriri: Bir Garip Şair Orhan Veli.” *Ekoleştiriri: Çevre ve Edebiyat* içinde, editör Serpil Oppermann, 59-92. Ankara: Phoenix, 2012.
- Gaard, Greta. “Where is Feminism in the Environmental Humanities?” *Environmental Humanities: Voices from the Anthropocene* içinde, editörler Serpil Oppermann ve Serenella Iovino, 81-97. London; New York: Rowman and Littlefield International, 2017.
- Gorki, Maksim. *Ana*. Çeviren Ergin Altay. İstanbul: Can Yayınları, 2022.
- Iovino, Serenella. “Ecocriticism and a Non-Anthropocentric Humanism: Reflections on Local Natures and Global Responsibilities.” *Local Natures, Global Responsibilities: Ecocritical Perspectives on the New English Literatures* içinde, editörler Laurenz Volkmann, Nancy Grimm, Ines Detmers ve Katrin Thomson, 29-53. Amsterdam; New York: Rodopi, 2010.
- Marder, Michael. *Plant-Thinking: A Philosophy of Vegetal Life*. New York: Columbia University Press, 2013.
- Naess, Arne. “The Basics of the Deep Ecology Movement.” *The Ecology of Wisdom: Writings by Arne Naess* içinde, editörler Alan Drengson ve Bill Devall, 105-119. Berkeley: Counterpoint, 2008.
- Naess, Arne. “Self-Realization: An Ecological Approach to Being in the World.” *The Ecology of Wisdom: Writings by Arne Naess* içinde, editörler Alan Drengson ve Bill Devall, 81-96. Berkeley: Counterpoint, 2008.
- Oppermann, Serpil. “Ekoleştiriri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü.” *Ekoleştiriri: Çevre ve Edebiyat* içinde, editör Serpil Oppermann, 9-57. Ankara: Phoenix, 2012.
- Oppermann, Serpil. “Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory.” *International Perspectives in Feminist Ecocriticism* içinde, editörler Greta Gaard, Simon C. Estok ve Serpil Oppermann, 19-36. New York; London: Routledge, 2013.
- Yiğit, Şükran. *Ankara, Mon Amour!*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Yiğit, Şükran. *Bir Akdeniz Kedisinin Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Yiğit, Şükran. *Çatukatu Âşıkları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Yiğit, Şükran. *Burası Radyo Şarmpol*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Yiğit, Şükran. *Bir Kış Yolculuğu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çeviren Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.